

Александар Пејчић¹
ОШ Влада Аксентијевић–Београд

ИЗМЕШТАЊЕ ИДЕНТИТЕТА (*Један разорен ум: Лазар Комарчић*)

Сажетак: У раду се проблем измештања идентитета истражује у односу на приповедне стратегије. Пажња се посвећује хронотопима пута, шетње, вожње, сусрета као структурно-семантичким чиниоцима за наративизацију и измештање идентитета. Проблем угрожавања и измештања идентитета биће осветљен и имаголошким приступом кроз анализу фигуре дошљака као иманенције другости.

Кључне речи: идентитет, хронотоп, дошљак, двојник, мотивација, роман, Комарчић

1. Из тематско-мотивског комплекса романа *Један разорен ум* издвајају се новина теме (историја психичког растројства) и за наративизацију, али и проблем идентитета кључни мотив двојништва². У литератури је давно указано на комплексност идентитета (А. Смит, 1998: 15) и на динамику његовог развоја³. Наравно, испитивању идентитета књижевних ликова не може се (не би требало) прилазити са онтолошких позиција иако им је неминовно приписан одређени (условни) онтолошки статус – „статус неостварених могућности“ (Љ. Долежел, 2008: 28). Премда јединке фиктивног света, књижевни ликови посредују своју карактеролошку карту и идентитетску позицију у датом свету. Конципирање, угрожавања, измештање идентитета књижевних ликова условљено је њиховим релацијама, догађајима, ситуацијама, али и извесним ауторским интенцијама на које увек треба рачунати (П. Абот: 2009).

У овом Комарчићевом роману техника и семантика приповедања у тесном су корелативном односу. Приповедање контролише приповедач-лик, односно приповедач сведок/учесник. Међутим, унутар наратива јављају се распуклине које посредно указују на дистанцираност имплицитног аутора и приповедача-лика. Индикативни су

¹ sasa.pejcic@yahoo.com

² Из невеликог броја радова о овом роману и Комарчићевом опусу уопште свакако се издваја студија Божура Хајдуковића штампана као поговор Нолитовом издању романа, које ће бити коришћено приликом навођења. (Лазар Комарчић: *Један разорен ум*, Београд, 1981).

³ Идентитет није по себи дата категорија, већ представља збир свеукупности карактеристика личности које су су сталном, активном развојном процесу.

делови описа пејзажа током путовања где се на основу дискурса (формално – стилски одговара путопису) може поставити питање чији је то говор, односно ко опажа и говори. Следствено томе указује се да приповедач као надређена инстанца приче повремено излази из датих оквира перспективе лика-јунака. Наравно, то што поједини дескриптивни пасажии стилски одударју од наратије, говора приповедача-лика, може се приписати ауторској невештини. С обзиром на (не)поузданост приповедача, треба указати и на конфронтативни однос лирског *ја*, које се сећа и епског *ја*, које приповеда и води рачуна о причи (Д. Иванић/Д.Вукићевић, 2008: 253), па се отуда и јавља динамички однос између аналепсе и пролепсе. Код Комарићевог аутодијегетичког приповедача (Женет) честа су стапања и раздвајања лирског и епског *ја*, с тим што епско *ја* не успева да контролише знање које се из ретроспективне позиције стално подрива.

Стева као лик-приповедач непосредно фокализује (сценична наратија) догађаје, ситуације којима је био сведок, док у другим случајевима (време које је провео у постељи) преноси оно што су други чули, видели, доживели. Поетика гласова (Иванић, 2002) овде је подређена преносу кључних информација које су део мотивацијског комплекса (сведочење газдарице Јеле о Вељиним „несвакидашњим“ иступима) али и креирању атмосфере света.

2.0. За семантику радње, концепцију идентитета ликова и нарочито за измештање идентитета важну улогу имају хронотопи (пута, шетње, вожње, сусрета) поред мотивског стожера – двојништва. Наиме, кретање ликова у простору и времену укључује и психичке процесе, што утиче и на измештање идентитета. Ликови се често крећу, нису физички статични. Ако се кретање непосредно не наративизује, онда се о њему извештава било путем приповедног коментара било преношењем гласова (најчешће о Вељином кретању ка местима лечења). Хронотоп као структурни чинилац наратије важан је јер колерира и са Кантовом филозофијом. Бахтин је, као што је и сам истакао, у теоријском успостављању хронотопа пошао и од Кантових запажања (1989:194)⁴. Вељине интелектуалне фасцинације, медитације о значају времена и простора за конструкцију света, испитивање проблема вечитог кретања, гравитације, имплицирају не само хронотопичност романа, већ што је пресудније, транзитност идентитета. С кретањем ликова (хронотопи пута, шетње), сусретањем, упознавањем, стицањем нових искустава, долази и до идентитетског уписивања, богаћења, премештања и измештања. Случајно (судбинско) упознавање Стеве и Веље у полицијској станици, потом приповедачев долазак у Љубовићу (село) представља наративну подлогу за конструкцију

⁴ Бахтин за разлику од Канта категорије простора и времена не схвата трансцендентално, већ као облике реалне стварности.

љубавног заплета. Оно што се мора одмах истаћи јесте да се Стева (приповедач) утапа (не баш својеволјно, али се и не опире јасно) у *другог* постепено заузимајући његову/Вељину позицију у породици, родбини, кругу пријатеља и у Роксином срцу што ће бити пресудно по заплет. С појавом Стеве у његовом свету Веља се постепено измешта из свог сопства у непознато, у сферу не-идентитета, празнине која се од стране приповедача вербализује као опака душевна болест (лудило). Манија гоњења (параноја) од које пати Веља има своје симболичко извориште у наративном свету. На семантичко-структурном плану гони га приповедач (Стева) који преузима његове позиције. Отуда је важна и фигура *дошљака*. Вељина и Стевина позиција дошљака у Београдској средини се не проблематизује (наративизује се само у ситуацији кад отац Дака саветује како се треба владати у туђини, великом граду), али се активира у релацијама варошица – село, односно Љубовија – Љубовића. Стева нехотице попуњава фигуру агресивног, шармантног дошљака који на први поглед осваја нову непознату средину. Ненаметљивост аутодијегетичког приповедача нарочито је упадљива у приповедном дискурсу. Као искључиви разлог прихватања од стране Вељине породице, поред тога што га је непосредно спасао „срамоте“, наводи се упадљива, физичка сличност док се, рецимо, вербални и гестуални чинови прећуткују. Међутим, о тим идентитетским чиниоцима сазнаје се из перспективе других ликова (путем писама, нпр. вештина којом је примирио коња). Првобитно испуњавајући (заузимајући) фигуру агресивно-шармантног дошљака Стева током (ретроспективне) радње романа из Вељине перспективе недвосмислено испуњава сродну фигуру *другог*. Сад се ради о инверзији перспектива – *други* је *не-ја* које не учествује у идентитетском (само)по тврђивању, већ подрива идентитет истоветном различитошћу (Веља). С друге стране и Веља ће из Стевине перспективе касније испунити својом трагичном идентитетском измештеношћу фигуру *другог*. У овом случају *другост* није претећа (изузму ли се агресивне тенденције) колико је проблематична, укидајућа, злослутна, упозоравајућа.

2.1. Хронотопи градске шетње⁵ и пута структурирају основне чиниоце приче. Хронотоп шетње треба шире схватити, као кретање ликова унутар града (улице), што укључује и вожњу (кола). Време је одређено обично доколицом, али у Комарчићевом роману она је строго подређена циљу шетње/вожње. Шета се у поподневним или раним јутарњим часовима. И хронотоп шетње отворен је према могућностима необичних сусрета, догађаја. Управо хронотоп градске шетње, усисавајући хронотоп сусрета као подређени, затвара радњу романа

⁵ О овом хронотопу писао сам у раду са научног скупа посвећеном Сими Матавуљу (2009): *Матавуљев(и) београдски свет(ови)*: Књижевно дело Симе Матавуља, зборник радова, Филолошки факултет, Београд, 2010.

(шеталиште од Лондона, преко Војне академије до Кнежеве пивнице) након чега следи епилошки коментар.

Шетња, наративизована преко персонализованог приповедача, уједно динамизује дескрипцију (уз коментар) простора, градског живота. Хронотоп градске шетње, вожње уоквирује наратију о Вељи. У првом случају изостаје дескрипција градског простора – елипсом је означен прелаз из једног неодређеног (ретроактивно ће се сазнати да се ради о простору испред газда Милове куће) у други, полицијски простор. Преко симболичке вредности мотива пасоша (пут, промена) семантизована је судбинска повезаност ликова. „(...) Е, богами, да није било твога пасоша, она би ти двојица прошли као Јанко на Косову. О свему се опет бог стара – рече управитељ доста тронуто и зазвони. (...)”⁶ Чак и наизглед бесциљна шетња у Комарчићевом роману добија одговарајућу семантичку вредност у изненадним сусретима, сведочењима ликова о Вељи (лепа комшиница Пеладија прва преноси Баба-Сојкину сумњу/говор).

У другом случају хронотоп градске шетње/вожње такође има циљ – обилазак луднице и наративизовање „засебног света“. С том разликом што овом приликом аутодијегетички приповедач дескриптивним путем гради атмосферу језе и мистике упадљиво посежући за контрастним сликама. На једној страни веселе песме пијаних људи по кафанама, на другој ноћни, мистички ехо, лупа врата и прозора, кукњава мајке за преминулим сином уз прецизну маршруту кретања (познате београдске улице и локације). Тиме је уоквирена прича о Вељиној судбини, од младог бунције, патриоте до младића изгубљеног у метафизичким спекулацијама (душевне распуклине), које су биле повод, маска да се најпре скрене поглед са животне реалности (Веља као студент права постаје љубитељ филозофије – ту треба тражити и мотив животне промашености, неусклађености, неприлагођености). Осећај угрожености идентитета такође је био један од окидача нервног и душевног растројства лика.

Други, хронотоп пута окупља ликове на релацији Београд – Љубовија – Љубовића, односно на симболичкој релацији град – варошица, варошица – село. Најпре Стева долази у полицијску станицу и случајно доприноси Вељином ослобађању од оптужбе и казне, потом такође пре њега долази његовој кући, онда Стеви у госте у Београд долази Веља и остаје да с њим станује. Овде не треба заобићи чињеницу да се наратија заснива на уланчавању случајности. Најпре је Стева заборавио да извади пасош, па га је непосредно пред кретање на пут газда Миле на то подсетио, па тек онда одлазе у полицију. У другом, завршном делу романа (граница није формалне, већ семанти-

⁶ Исто, стр. 14.

чке природе – од тренутка Вељиного идентитетског измештања у непознато) преовладава просторно-временска релација Смедерево – Београд (Рокса и Стева).

Ипак чинилац који окупља све хронотопе и радњу уосталом јесте податак (ретроактивно се открива) да је Стевин зет (Марко Перовић ћумургџија) у то доба добио премештај у Љубовију, што иницира радњу романа. Циљ пута (посета сестри током распуста) преобликује се у случајно укрштање путева и судбина ликова. Док за једног пут отвара могућности стицања нових искустава (заљубљивање, стварање пријатељстава, необична ситуација двојништва, емотивни и физички болови, превладавање кризних животних ситуација и на крају напредак – судски секретар), за другог се метафоричка вредност пута отвара као пут кошмара и пропадања (огледалско удвајање, сумње, идентитетска преиспитивања, страх од животне реалности, бег у метафизику, обољевање од агресивне параноје).

3. 0. Имплицитни аутор ће идентитетски проблем засновати на упадљивој сличности (мотив двојништва) која иде до детаља (исти белег на челу), и делимично се пресликава на карактере (психологију). Имплицитни аутор настоји да свом персонализованом приповедачу обезбеди ауторитет поузданог сведока, преносника приче тако што препушта другим ликовима/сведоцима да фокализују тзв. сијамску сличност. Интерполирана епистоларна форма преносник је кључних наративних информација. Писмима се уводи непосредни дискурс ликова (драмско *ја*, блиско, што је и одлика писма, живом говору), те и тиме персонализовани приповедач настоји да себи обезбеди легитиметет објективног сведока. Писма се могу разврстати најпре на она која дају импулс радњи заплета. На једној страни Вељина писма имплицитно сведоче о идентитетској угрожености и подвојености што води настајању и развоју болести, душевног раздора. Нешто конкретнији подаци о зачетку поремећаја дају се у приповедном коментару као једином гаранту истинитости (сведочење о искривљеном, развученом, конфузном Вељиним рукопису). Прво (благо) оптуживање Стеве да му је „у кући много места отео“⁷ уследило је након поновног сусрета у Београду. Касније ће у писмима оне бити учесталије, непосредније с примесима параноје (сви су се уротили против њега, чак и Стева). Епилошке делове писама одликује умањена временска дистанца између оног што се дешава (изненадна провала параноичних мисли, деформација свести) и самог писања⁸. Епско *ја* се повлачи пред навалом драмског *ја* које постаје јасни индикатор идентитетске угрожености. Драмско *ја* потом уступа лирском *ја*, *ја* окренуто себи

⁷ Исто, стр. 51.

⁸ Овај поступак ће касније усавршити Матавуљ у постхумно објављеној приповеци *Београдска деца* (Д. Вукићевић, 2003)

(надирући непријатељски *други*, непознати), које укида чин писања и гради драмску напетост измештајући се у засебан доживљајни свет. „(...) О овоме само ником ништа... Пст!... Ево их. Чујем им кораке!... Е, нећеш, погана веро!... Још бих ти нешто писао; али и сâм видиш да сам опкољен... (...)“⁹ На другој страни су писма којима се уводе други фокализатори и тиме преносе информације о прескоченом времену (време док је Стева био у несвести) и писма која се тичу више епизодних радњи него радњи кључних по заплет. Мада, може се говорити о неисприповеданој епизоди, времену које је Стева провео код завађене браће што ће имати извесног удела за непосредно осветљавање развоја Вељиного идентитетског подвајања, болести. Одатле се Стевин недолазак у Љубовићу јавља као можда иницијални чин болести. У том периоду Веља пише писма у којима непосредније оптужује и сумњичи Стеву као једног од заверника јер се сви интересују за њега, чак и „она“ црвени кад се спомене Стевино име – управо је у том елиптичном времену угроженост идентитета на свом врхунцу.

Честе идентитетске замене прате ликове током радње (углавном Стеву замењују са Вељом), па ће у једном тренутку имати и комички учинак (ситуација када су варошани од Стеве помислили да се луди Веља отргао и побегао чуварима). Тек након сведочења других (зет, стриц, Кића, отац, мајка, на крају и сам Веља) и приповедач потврђује сличност – тренутак када су се одмеравали пред огледалом.

3.1. Наговештај двојништва препознаје се у делимично осамосталејеној субјективној перспективизацији пејзажа током пута (ово је место поводом кога се може говорити о дистинкцији приповедача и лика Стеве, односно имплицитног аутора и приповедача-лика). Дескрипција упадљиво тежи симболизацији и антиципацији (људска прилика која шири руке и моли се, два готово идентична брда).

Док околина у позицији фокализатора доприноси идентитетском поистовећивању, дотле је Веља полако перцепира као атак на своју личност иако је у почетку радо говорио о двојништву. Касније ће и београдски комшилук констатовати упадљиву сличност (неки мисле и да су браћа), али ће се у београдској средини провлачити и други, судбински вид сличности (газдарница цитира баба-Стојку која доводи у везу Вељин мутан поглед са њеним покојним психички оболелим мужем). За психолошку мотивацију важно је не губити из вида да је Веља јединац; родитељи су га касно добили, па се извесни степен размажености јавља као природна последица. Да се Веља изгуби, све би његово имање наследио Стева – често је запажање које потенцира чича Степан. Приповедач се не опире тој констатацији најпре јер, иако то не изриче, прећутно рачуна на привилеговану ситуацију двојниш-

⁹ Исто, стр. 85

тва, која му даје наде у успех у удварању Рокси. С овом чича Степановом злослутном констатацијом (Веља се заиста „изгубио у свету“ – свом спекулативном свету) у тесној су вези благосиљајући коментари (Стеву је сам Бог послао да спасе Вељу). Није тешко запазити ирони-зацију ових коментара у односу на сужејни исход. Идентитетско пре-клапање припрема услове за измештање, па што се Стева просторно приближава кући Смиљанића, то су аналогije јаче истакнуте преко симболизације и мистификације. Две слике портрета се пореде да би се из перспективе Вељине мајке преклопиле стопивши се у једну што представља највиши степен двојништва. (...) – *Моје слатке очи, косо моја, моје вите коврче; моје паметно чело! ... сине мој! ... И ти по-знајеш Вељу мога?! – топила се ова старица у некаквој веселој тузи.* (...) ¹⁰

Приповедач најпре посредством сценичне наратије сведочи о Вељином преиспитивању, и убеђености да међу њима мора бити и „душевне сличности“. (...) – *Не може бити да тамо где стоји сли-чност у лицу, у очима, у коси, у стасу – нема и сличности душевне... А зна се да се симпатије јављају узајамно. Антипатије исто тако.* (...) ¹¹ Међутим, касније ће фокализovati Вељин разговор са самим собом где увиђа да у персоналности, карактеру искрсавају знатне разлике. Ови подаци се свакако морају узети у обзир као чиниоци депресије, растројства (самопотцењивање) и социолошко-психолошке мотива-ције. Одатле се карактеризација заснива на опозитним паровима осо-бина где су наглашене Стевине вредности, врлине, атрибути који наилазе на Роксин позитиван емотивни одговор (живе очи, мушка стаситост, смеон осмех наспрам Вељине сметености). Индикативно је да ће касније Стева у шетњи Кошутњаком са Роксом пребацити себи да је „сметењак“ (приповедано време: „ Сад сам тек видео како сам божји метењак“ ¹², тј. у тренутку/времену шетње). Ово је и добар пример доминације лирског ја.

Инсистира се на физичкој сличности (појавна страна двојниш-тва) да би се јаче истакла унутрашња, психолошка, карактерна разлика иако се и овде наизглед читалац заводи елементима двојништва. Да се на унутрашњем плану ради о псеудодвојништву (сличност у интелектуалном капацитету, интересовањима, осетљивости), јасно је ако се погледа судбина двају ликова. Једна од ситуација које су иницирале озбиљан душевни потрес код Веље била је она када је посумњао да ће остати без Роксе, односно да ће му је Стева преотети. С друге стране, у сличној, можда и тежој ситуацији (глас о Роксиној удаји), Стева, иако ју је тешко поднео (шест недеља у постељи), сачувао је психичку

¹⁰ *Један разорен ум*, 1981, стр. 36.

¹¹ Исто, стр. 59.

¹² Исто, стр. 124.

стабилност чак и кад је неколико година касније угледао Роксу са њеном породицом у пивници.

3.2. Техником антиципације граде се морфолошка тежишта, оквири у које се смешта радња. Једно од таквих места је наговештај физичког обрачуна, потенцијалне Вељине агресије (поглед гладног вука, непријатељски искорак) из перспективе Стеве (крај седме главе). Потом, пошто су се јавили видљиви знаци поремећаја (самоизољованост у соби), Веља се на тренутак прибере кад спази придошлог Стеву. Ово је важан приповедни знак јер је идентитетско одређење условљено појавношћу као знаком, референцом. Нападајући Стеву Веља у ствари индиректно напада самог себе (пројектована аутоагресија) јер у Стеви види себе (огледалско удвајање) какав није и (не) може да буде, а желео би. Проблем амбиваленције, наглашен преко поетике гласова (никог не пушта к себи, само Стеву помиње), укида се са потпуним Вељиним идентитетским измештањем. Распламсавању унутрашњег конфликта насталог на амбивалентном односу према Стеви свакако доприноси често инсистирање на сличности лика/лица (очи, усне, обрве, белег), као испражњеном знаку/знацима. Док се у светској књижевности фигура двојника углавном наративизује преко пројекције лика (нпр. *Двојник* Достојевског), код Комарчића се двојништво заснива на семиотичком уговору који контролише семантику наизглед тривијалне радње (љубавни заплет). У судару, близини два слична идентитета, под притиском спољашњих чинилаца (потенцирање физичке сличности, уједно и дивљење околине тој необичној околности и напослетку заљубљеност у исту девојку) унутрашњост, оно што и чини суштину идентитета, измешта се у „међупростор“, лудило. „(...) *Обручи здравог суђења попуцали су. И оне сад јуре у незнан!* (...)”¹³ Ова ситуација припада категорији *прага* о којој је Бахтин писао као о хронотопу кризе и „животног преокрета“. „Хронотоп прага у књижевности је увек метафоричан и симболичан, понекад у отвореној, али чешће у имплицитној форми“ (1989: 378). Ситуација се удвојила, поновила приликом следећег и уједно последњег сусрета у лудници када је Вељино стање зашло у најкритичнију фазу. Изненадни и (не)очекивани повратак здраворазумске свести када „се угледао“ (сусрео са удвојеном својом појавношћу – Стевом), брзо укида агресија, јер га одраз још јаче доводи до свести о изгубљеној (угроженој) аутентичности (А. Маринковић, 1983: 68).

3.3. Љубавни заплет као стожер наратије нема свој очекивани сентиментални/идилички расплет. Пошто је симболички, делом и статусно заузео Вељину позицију код Роксе до љубавног односа није дошло иако су се створили услови укидањем љубавног троугла – не-

¹³ Исто, стр. 86.

станак моралних обзира карактеристичних за патријархалну заједницу (Рокса и Веља нису били верени ни званично у вези, све је било на нивоу симпатије). Два су узрока томе. Најпре, појавни, површински – Роксина разочараност у Стеву јер је на основу његове амбиције (школовање у Паризу) помислила и закључила да му је на првом месту каријера, а не она. Други разлог, до љубавног односа не долази (повређена сујета је само повод) јер је Стева нехотице ступио на место измештености, празнине. Стевина појавност реферира ка другом, не-присутном и неприступачном (физички и психички), измештеном у сферу метафизике, спекулације, испражњеном идентитету (Вељи). Стевино измештање у правцу сумплементног идентитета активира игру удвајања, асоцирања на измештени идентитет на *друго-ја*. Митска уклетост о сличности која мора да се укине – да један умре, овде се наративизује као појавна, спољашња, али не и суштинска сличност. Због тога митска уклетост сличности ликова своју семиотичку пуноћу добија утицајем на нутрину ликова, њихове иденитете које у основи љуља, потом и измешта, што води трагичком исходу. Измештен идентитет имплицира питање *Ко је САД то? (Ко сам Ја? Ко је САД Веља?)* – „Кант нашег доба“¹⁴ како га именује, идентитетски преознавава доктор.

Овде треба поставити и питање зашто Стева ниједном за две године није посетио Вељу у лудници? Избегавајући сусрет и он је избегавао сучељавање са собом. Добрим делом наратија иде у смеру приповедачевог самооправдања зашто није Вељу посетио и зашто се удварао Рокси кад је знао да му Веља више не може бити супарник. Међутим, не треба заобићи очите разлоге, односно психолошку мотивацију – страх да га Веља опет не повреди и туга због неминовног губитка пријатеља. Стога Стева није желео, пошто се опоравио од последица напада, ни да сврати кући Смиљанића.

4. 0. У опозитном су односу и ситуације у којима се Веља затиче на почетку и на крају радње романа. У оба случаја лишен је слободе, притворен. Најпре му прети бруталана казна (25 батина) што доживљава као смртну срамоту. Међутим, другу „срамоту“ на крају романа није успео да тако случајно избегне. Патријархални свет најбоље одређује однос према сфери емотивног и нарочито психичког (лудило), које се категоризује као страшна, смртна срамота. „(...) *Бити ћорав, бити слеп, бити глув, нем; бити богаљ – то је све ружно; али изнети за кога да је померио намећу, то је ... страшно!... И зар да ја то за Вељу први изнесем? Не. То не могу. (...)*“¹⁵ Од те усвојене перспективе не ослобађа се ни Стева као еманциповани, култивисани

¹⁴ Ово је био првобитни наслов романа.

¹⁵ Исто, стр. 86.

студент, али само условно јер Стева привидно присваја етичку перспективу колектива, света коме припада и ком је требало да саопшти (знатно раније) зачетак бољке, поремећаја.

Симболичка је вредност места упознавања/сусрета и растанка (полицијска станица – лудница). Ради се о затвореним репресивним просторима (просторима не-слободе), с том разликом што лудница поред нехуманих услова у патријархалном свету овог романа упућује на посебан тип социјалне изопштености, изопштености која је трајна и неповратна чак и да се особа врати излечена.

ЛИТЕРАТУРА:

- Абот, Х.Портер: *Увод у теорију прозе*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Бахтин, Михаил: *О роману*, Нолит, Београд, 1989.
- Вукићевић, Драгана: *Мотив прељубе у приповеткама Симе Матавуља – „Учини као Страхинић“ и „Београдска деца“*, у: *Огледи о српском реализму*, Повеља, Краљево, 2003.
- Гвозден, Владимир: *Хронотоп – седамдесет година касније у: ТЕОРИЈА ЕСТЕТИКА ПОЕТИКА*, Зборник радова у част проф. др Милосава Шутића, ИКУМ, Београд, 2008.
- Долежел, Лубомир: *Хетерокосмика*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Зборник радова: *Лазар Комарчић у свом и нашем времену*, Прибој, 1986.
- Иванић, Душан: *Поетика гласова*, Књижевна историја, бр. 116-117, Београд, 2002.
- Иванић, Душан: *Свијет и прича*, Народна књига, Београд, 2002.
- Иванић, Душан/Вукићевић, Драгана: *Ка поетици српског реализма*, Завод за уџбенике, Београд, 2007.
- Јеротић, Владета: *„Двојник“ Достојевског и тежња ка моћи*, Градац, бр. 51/52, Чачак, 1983.
- Јовић, Бојан: *Путовање, феномен временске дилатације и порекло хронотопа у: ТЕОРИЈА ЕСТЕТИКА ПОЕТИКА*, ИКУМ, Зборник радова у част проф. др Милосава Шутића, ИКУМ, Београд, 2008.
- Кандић, Драгана: *Двојник и његове метаморфозе*, Градац, бр.51/52, Чачак, 1983.
- Маринковић, Антоније: *Двојник у светској књижевности*, Градац, бр.51/52, Чачак, 1983.
- Марчетић, Адријана: *Фигуре приповедања*, Народна књига, Београд, 2003.
- Мојсиева-Гушева, Јасмина: *У потрази за самим собом*, Панчево, Свеске, бр.91, март, 2009.
- Римон-Кенан, Шломит: *Наративна проза*, Народна књига, Београд, 2007.
- Рот, Клаус: *Слике у главама*, Чигоја штампа, Београд, 2000.
- Савић, Милан: *Један разорен ум – написао Лазар Комарчић*, ЛМС, књ.188, св.2, Нови Сад, 1894.

Саџак, С. Младенко: *Натуралистички наративни модели у српској прози између реализма и модерне*, Чигоја штампа, 2001.

Смит, Антони: *Национални идентитет*, Чигоја штампа, Београд, 1998.

Тодоров, Цветан: *Ми и други*, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд, 2002.

Хајдуковић, Божур: *Поговор у: Један разорен ум*, Нолит, Београд, 1981.

Извори:

Лазар Комарчић: *Један разорен ум*, Нолит, Београд, 1981.

Aleksandar Pejčić

RELOCATION OF IDENTITY
(One destroyed mind: Lazar Komarčić)

Summary

Semantics chronotope Komarčićevom shown in the novel as a narrative pivot. Perspectivism world dinamizovana the figure of the stranger. Definition of identity is inseparable from the definition of „otherness” as „not-me”. Mental illness character (Vela) can be simplified interpreted as mental disorder (paranoia), but in the fictional text / novel that refers to the problem of identity. On the symbolic level it is a path from one character to another, displaced non-identity.

